

לִקְטַת אֲגָרוֹת

ב"ה ט"ו בשבט תרס"א לפ"ק,

שוכ"ט לכבוד הרב הגאון המפורסם מו"ה חיים טשערנאוויטש ז"י.
אבואה שערינו בתודה על אשר כבדני במנחה ההגונה ספר תקון שבת
שאזן ותקן במועצות ודעת ויען כי כעת אני אחוז בחבילי טרדין שיעורין כסדרן
לתלמידי ולחברת ש"ס צריך אני לאחר קריאת ספרו הנחמד עד עת מועד בבוא
יומי דפגרא (פעריען) ואיני צ"ל כי יחזה בשמחה את פני אם יכבדני בחוברת אשר
הוכיר במכתבו. ולמען לא אעבור על בל תאחר חשתי בתודתי טרם אוכל לקרות
ספרו.

דו"ש ומוקירו

הק' דוד צבי האפמאנן.

כ"ג ניסן ה' תרס"ג.

אדוני הנכבד והיקר,

כבדתי וגם שמחתי במשלוח מחברתך "התלמוד" אשר היא סקירה כללית
במלא מובן המלה כי הרחבת דיבוריך על כל עניני התלמוד ועלתה לידך לברר
וללבן מולדות התלמוד וכל דברי מוצאיו וצימוחו וגידולו. ובסגנון לשונך הון
והטהור הצלחת במעשה ידך לבאר מהותו גם להמון העם. על מנחתך היקרה
הבאת עלי לשלם לך תודה והנני מודה אני לך על גמולך. רק בדבר משאלתך
שאואיל לגלות לך דעתי על מהלך מחקרך ועל המצאותיו ידוע תדע אדוני כי
הובשתיני בענותנותך כי מי אני לבא אחר המלך ובפרט בדבר הזה אשר אתה
דרשתו וחקרתו כל צרכו ואני אינני כי אם קורא פשוט אשר ללמוד הוא צריך
ואם כן אינני כדי להורות הלכה לפני הרב ממני. אך מאחר שמבוקשך הוא לידע
דעתי אכתוב לך דברים אחדים לא בבחינת דין כי אם כאחד התלמידים אשר מדתם
לחדד זה את זה בלימודם.

עיקר הנחתך שהתלמוד תולדה מהשקפות הנביאים (דף 206) טוב מאד
ובכל עת אנו היהודים נגיד את האמת הזאת להוציא מלבן של המתנגדים ומלבן
של אנשי דת אחרת שהתלמוד רוח אחת לו עם התורה והנביאים. ולפי דעתי גם
בזאת הדין עמך נגד בעל ספר דדו"ד (209) אשר החכמים הבחינו בין פשט לדרש
ולולי ההנחה הזאת לא מצאנו ידינו ורגלינו בבית המדרש.

אבל מה שכתבת שהכהנים קרבו את השמרנים (298) לא ידעתי על מה מוסדת השערתך זו כי מה שנאמר בספר מלכים שכהן אחד לימד אותם הוא ראשית המלאכה וזו ברגע לא ידעו עדיין שמרה תהיה באחריתה ואדרבה הכהנים הרחיקו את השמרנים כי גם עזרא הסופר כהן היה וגם אחרי כן היתה השררה ביד הכהנים ובכל משך ממשלתם הרחיקו את השמרנים. מה צדקו דברריך בכתבך אשר בלא כנסת הגדולה אין אנו יכולים לצייר לעצמנו אופן מסירת תושבע"פ (481) והיא גם סברא שלי אשר חזיתי זה שנים במכתב עת האנגלי Jewish Quart. Review ושם אמרתי גם אני שהסנהדרין רק תולדה והמשך הוא מן הכנסת הגדולה רק שינו את שמו בימי היוונים ושמחתי לראות שבכל הדברים האלו דעתך מסכמת עם דעתי אף שבודאי לא קראת מאמרי הנזכר והנה יקויים בך חכם עדיף מנביא, ואדות אשר אחדת את הכנסת הגדולה עם המעמד לא אשתף לך בסברא זו והיא לא תצלח ואם כדברריך, מדוע אמרו שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה הלא המעמדות לא פסקו כל ימי בית שני והפך הוא שעמדו בעצם תקפם בתקופתו האחרונה של הבית, גם לא נוחה דעתי ממה שכתבת (494) שרבית דרך מקח וממכר היא והסברא נותנת שגם רבית דרך הלואה היא רק לא בהלואת כסף כי אם בהלואת פירות וזה דבר ברור הוא אינו נצרך לראיה. ולעומת שטתך בו כלו אומר לך כבוד על ההשערה הנכונה שהלשון „אמרו“, „שהרי אמרו“ להורות על תקנה עתיקה באה (486) ונראה שכוונת אל האמת. ועל מה שאומר לך עתה תסלח לי אדוני כי לא אתאפק מלומר לך אשר מלותיך (145) „ובימי אלכסנדר מוקדון נחרש היכלם [של השמרנים] בהר גריזים“, טעות גמורה היא ואדרבה אלכסנדר מוקדון נטה חוט של חסד אל השמרנים עיין נא בספר קורות הימים ומעשה החורבן ההוא אירע בימי יוחנן הורקנוס המלך הראשון מבית החשמונאים והוא ר"ל יוחנן הורקנוס נחלף בדברי רבותינו בינאי אלכסנדר ואולי עליו היתה כוונתך. גם חולק אני על מה שאמרת (291) „שנהגו ישראל בעולם להתעטף בציצית וזה היה מלבוש לאומי שלהם“ הוא דבר בלתי מוחזק על פי הארכולוגיא וגם לא מסתבר וגם אינו ניכר שום רושמו, ואדרבה כמה פעמים מצאנו בתלמוד וגם באונגליון של הנוצרים שרק התלמידי חכמים לבדם התעטפו בטלית ועמי הארץ לא החזיקו במצות ציצית כל עיקר. ושבח אני חילוקך היפה בענין המלאכות הנגמרות בשבת (294) ועל פי החילוק הזה באמת יחווירו כמה דברים.

אלה הן הערותי ואם שגיתי אתי תלין משוגתי. דרך למודך אדוני ימצא חן ושכל טוב בעיני כל קורא ועליך המצוה לגמור את המלאכה ולהוציא לאור עולם כל מה שמונח באמתחתך על ענין התלמוד ולכן אל נא תאחר לשום לעינינו גם אותו החלק אשר ידבר בהגמרא. ואקוה שתזכה אותי גם בחלק שני במאמרך רק תשמע עצתי שתצוה ויתנו לך הדפסה מיוחדת בסדר נכון, כלומר שיצויינו הדפים

כהלכתם ולא בעירבוביא כאשר הם עתה. ואם תואיל לגדל חסדך עמדי אזי הראני נא גם את מאמרך על השולחן הערוך אשר אתה עתיד לחברו כאשר כתבת. וגם אני אעשה לך כזאת אם ירחיב ה' את גבולי ואשלח לך מן המעט אשר חנני ה'. בבקשה ממך שתתן דרישת שלומי להחכם ולהאדון אשר נודע לתהלה ולתפארת בשם „אחד העם“ כי גדול בעיני כבוד האיש אשר הגדיל לעשות לטובת עמו. וגם אתה אדוני רעו ומשותפו בדבר הטוב הזה יישר כוחך בעמך לשרת בקדש.

נאם מוקירך ומכבדך

שמואל קרויס.

נו. 22.46

יצחק יעקב ריינוס

אב"ד בלידא

לשכת המורחי

ב"ה לידא יום ג' לחודש כסלו תרס"ד

חבר נעלה ונכבד!

מכתבו קבלנו. ואינם צודקים הם דבריו, שאי אפשר לנו הציונים להניח למתנגדינו להסתדר ולתפס בידם הרבה מחיינו הרוחניים, שדעותינו בדבר החיים ההם שונות תכלית שינוי. גם אנחנו ידענו, כי החובה עלינו לבלתי לתת למתנגדינו להיות לראשי העם. אבל איזו היא הדרך הישרה שתובילנו אל המטרה? לעקר את האספה משרשה אי אפשר וכידוע לכת"ר. לרבות את חברינו ולבטלם — גם זה אי אפשר הוא. כי רבים אשר אתם מאשר אתנו — כמו שיאמר כת"ר בעצמו. ולו גם אפשר היה לנו להיות הרב באספה זו גם אז לא היינו צריכים לבא אליה, מפני שסוף סוף היתה האספה נקראת על שם המיסדים הראשונים והמה היו מרויחים ממנה הרבה בעיני העם. ולא נשאר לנו איפוא בלתי אם למשך מהאספה את הכחות הטובים והגדולים או אז לא יהיה לכל מעשיהם כל ערך. אם יתאספו איזו עשרות רבנים קטנים ויחליטו מה שיחליטו — אז לא תהיה להסתדרותם כל חשיבות ולהחלטותיהם כל ערך. ולמען אשר אמנם נביא את הדבר לידי כך, כי הרבנים הגדולים בל יחינו לבוא לאספה זו אין לנו עצה אחרת בלתי אם להרגיז את העתונים ולהרעיש את דעת הקהל. עד כמה שלא יבטלו מתנגדינו את העתונות ואת דעת הקהל, בכל זאת יראים הם מהן ונשמעים לקולן. ובכל אשר יוסיפו העתונים לעשות לקלס ולדראון את האספה, כן תוסיף דעת הקהל להתרגז ולהתקצף וכן יתרחקו

הרבנים ממנה. וכבר מעבירים במחנה, כי הרבנים מקובנה, לודז, מינסק וכו' משכו את ידיהם מאספה זו. ומובטחני, כי אם יוסיפו העתונים להחזיק מעמד כמו שעשו עד הנה, אז רובם של הרבנים הקרואים לא יעזו להשתתף באספה זו. לכן אחת חרצנו, כי עלינו לעבד כמו שעבדנו עד היום והוא — להסביר לעם את האסון הנשקף לנו מאספה זו ואת החרפה אשר ימיטו הרבנים והמשתתפים על עצמם ועל רבנותם. ועל כל בעלי העט אשר במחננו לצאת המערכה וללחם במתנגדינו עד רדתם. ביום השלישי הזה נתאסף וילנה לטכס עצה בדבר ענינים אחדים הנוגעים אל המזרחי ונתייעץ גם על אדות האספה הלזו ודבר מה נחליטה נמהר להודיע לכת"ר. — גם הר"א שפירא מגראדנא במכתבו אלינו מבטיח, כי לא ידובר באספה בשום מפלגה. אולם חושבים אנחנו למשפט, כי כל הדברים הללו לא נאמרו אלא בשביל לשכך את הציונים ואת העתונים. וכעבור זעם אז יעשו כל אשר יחפץ לבם. טיבם של הקרואים אל האספה יעיד לנו למדי, לאן פניהם מכוונים ומה מגמת חפצם. זה עתה הגיענו מכתבו השני ודברי עצתו מצאו חן בעינינו. אנחנו נציע את דבריו לפני האספה ואם יוחלט לחיוב או נשתדל להוציא את הדבר לאור במהרה בקרוב.

והנני ידידו הדוש"ת באה"ר ומברכו בברכת ציון.
יצחק יעקב ריינוס אב"ד דק"ל.

ווארשא ו' י"ט אדר תרס"ט.

לכבוד ידידי הרב הנכבד שלום!

ברב תודה קבלתי את הדין וחשבון של הישיבה ונהניתי ממנו הרבה בראותי כי תקוה נשקפה לחנך גם ברוסיא רבנים שיוכלו למלא את תעודתם. את הפרקים שספח מע"כ אך החילותי לקרות ולא באתי עוד לידי גמר אבל גם במה שקראתי מצאתי דברים הראויים להאמר. והנני שולח תמורתם מחברתי ע"ד אנשי קירואן שהוצאתי זה לא כבר לאור. לע"ע אינני יודע איש שיהיה ראוי ללמד דה"י לבני ישראל ועם זה שיהיה לו גם רשיון להורות בבית ספר כי הלא כבודו יודע שאנשים כאלו מעטים אצלנו, ואמנם כשאדע אודיענו. והיה זה שלום מאתי ידידו מוקירו
שמואל אברהם פאזנאנסקי.

ב"ה ווארשא ב' י' ניסן תרפ"א.

לכבוד אדוני הרב שלום רב!

את מכתבו קבלתי ומאד שמחתי עליו אחרי שמתוכו אפשר להוכיח כי הוטב מצב בריאותו אשר כפי ששמעתי היה רופף בזמן האחרון ויתן ה' ויוסיף לו כח

ועצמה וישיבו לאיתנו כמקדם. והנני להשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. השערוריה אשר הקימו החסידים פה לרגלי התמנותי קמה מעט לדממה אבל עוד נודע איך יפול דבר אחרי כי המינוי צריך לאשור מפאת הממשלה והלא כבודך יודע כחם של הני בריוני במסירות ובשאר דרכים נבזים ואף כי רבים אשר אתנו בכ"ז כחם של שתי מפלגות שאחת מהן הולכת רק בדרך ישרה והשנית משתמשת בכל אמצעים שהנם לגועל נפש אינו שוה, אבל כמדומני שהפעם יצאו וידם על ראשם. העומדים בראש הנרגנים הם בעלי שלומי אמוני ישראל אשר שמם אינו נאה להם כלל כי הם נגד השלום ונכרתה האמונה מפיהם ואינם משתתפים בכלל ישראל והם יודעים לעורר שאון כאלו הם ראשו ורובו של העם ועם זה כמו כל מה שנוגע לדבר שבקדושה רק הם האפיטרופסים ומתירא גם אנכי שלא יבואו לארצנו פריצים אלו וחללוה אולם אחשוב שאוירא דא"י לא יקלוט אותם.

בדבר שני ספריך „התלמוד“ ו„שערים בתלמוד“ הנה יצאו לאור ע"י המנוח קפלן בהוצאת „הספר“ שאין לה דבר עם חברת אחיאסף, ואנכי אשתדל להתראות עם אלמנתו של קפלן ולדבר אתה על אדות הענין אף כי ששמעתי הענינים מסובכים. צואתו וכתביו עדיין לא נפתחו וכפי שמשערים מונחים שם כל הכתבים והתעודות הנוגעים לעניני הוצאותיו ומי יודע מתי יסודרו ואמנם אשתדל לעשות כל מה שביכלתי אם בכלל אפשר לעשות דבר מה. מרת קפלן דרה הרחק מאד ממשכני וצריך להתודע מתי היא בביתה וכדומה דברים קשים שגורמת לזה ישיבת כרכים ואנכי טרוד כמעט כל היום כולו בענינים מענינים שונים ומי יודע אם יעלה בידי לעסוק בזה הדבר קודם תום חג הפסח.

בשום לב קראתי את שני מאמריך הנכבדים ע"ד תקופת הגאונים בהתקופה ובמקלט (וגם לרבות מאמריך האחרון ע"ד מפרשי ש"ע האחרונים אשר ביחוד מצא חן בעיני). והנה על מאמר כבודך בהתקופה יש לי לדון הרבה. אין אני מודה שהשאלות נתחברו כנגד הקראים שעדיין לא היו אז בעולם אף שהאמת נתנה להאמר כי גם לפני הקראים היו כתות אשר כפרו בתשבע"פ ואמרו מאי אהנו לן רבנן אבל מדוע תחסרנה למשל בהשאלות מצות כגון בב"ה נטילת לולב וכדומה שלא הודו בהן מתנגדי תושבע"פ ולהפך יש פה ענינים שהקראים ושאר הכתות אינם נבדלים מהם מהרבנים כמו שאסור לדון בערכאות וכו' (וכבר העירותי ע"ז בקיצור במ"ס J. Q. R., N. Y. III, 422) ובכלל לא נוכל לדון על השאלות עד כמה שלא יהיו מונחים לפנינו בשלמותם, ומהקטעים שהדפיס גינצבורג בגאוניקא שלו נראה עד כמה חסר באותם שבאו עדינו. למדרש והזהיר או השכם אין מקום בין פסקי הלכותיהם של הגאונים כי בודאי נתחבר בא"י כמו שגם כבודך העיר ע"ז ולא יצא

מתחת ידי רב חפץ אלוף (וכתבתי ע"ז בשנה העברה בהמזרחי) ואולם לעת זה נגלה מרב חפץ זה שחי בזמן אחרוני הגאונים שריד גדול מס' המצות שלו בערבית ונדפס ע"י הלפר באמריקה (וכתבתי עליו בהמזרחי שם) ואת הספר הזה מן הצורך להכניס בתולדות הפוסקים. רב האי לא היה הראשון שחבר ספרים בפסקי הלכה כי קדם לו רס"ג אבל כל ספריו של זה אבדו ובאו אך ציטטים מהם. טוב עשית כי הכנסת את רב אלפס ולפי דעתי יש מקום בתולדות כאלו גם לשו"ת הגאונים אשר הרבה מהם מכילים פסקי הלכות והבאים אחריהם סמכו עליהם נידון זה. מן הספרים ממין זה בהתקופה שבין הגאונים והרמב"ם הנה היותר חשובים שבהם הם ספר העתים (אשר לדאבון לבבנו אבד רובו), הרי"צ גיאת וס' האשכול ובודאי תופיע עליהם נהרה. תקופת הגאונים היא כמעט עודנה שדה לא עובד והרבה מטמוני התקופה הזאת מונחים באוצרי הגניזה אבל הנה באה המלחמה הנוראה ואבדה תורה הרבה ומי יודע מתי תשוב לקדמותה. אנכי לדאבון לבבי טרוד הרבה ואך מעט זמן אוכל להקדיש לעבודותי וזה מקרוב אספתי לאספה כל הנשאר ממגלת סתרים לרבינו נסים מקירואן שיודפס במ"ע הצופה לחכמת ישראל אשר יו"ל בבודאפעשט.

והנני ידידו מוקירו ומוקיר פעלו ומברכו בחג שמח

ש"א פאָזנאנסקי.

ספב. 24. 5. 30.

לכבוד צעיר ורב חכם וסופר.

בתשובה לשאלת חכם אודיעך כי הס' גנת ורד לזכר הרחיד"א הוא ס' שו"ת להר' אברהם ב"ר מרדכי הלוי ממצרים שאיננו אצלי אך הוא נמצא במוזעאום האזיאטי (אצל אקדמ"א נאאוק). לכן טוב יהי לפנות אל אחד ממכיריך שילך לשם ויעתיק את הנצרך לכבודך. — וע"ד דפוסי השו"ע הלא הם ערוכים בס' אוצר הספרים לבן-יעקב הנמצא בודאי גם באדעסא. ואם בדעתך לתת ביבליוגרפיה על צד השלמות אזי תפנה אל דר' שטיינשניידער בברלין או אל ה' וויענער בפה.

ושלום רב מאת מכבדך

א. א. הק. (אברהם אליהו הרכבי).